

12. Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов / Общ. ред. и вступ. статья А.Ф.Лосева. – М.: Мысль, 1979. – 598 с.
13. Руссо Ж-Ж. Об общественном договоре. Трактаты: – М.: Канон-Пресс, 1998. – 416 с.
14. Соловьев В.С. Соч. в 2 т. – М.: Мысль, 1990. – Т.2. – С.441-479.
15. Сухомлинский В.А. Рождение гражданина. – М.: Молодая гвардия, 1979. – 335 с.
16. Тофтул М.Г. Етика: Навчальний посібник. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2005. – 416 с. (Альма-матер).
17. Ушинский К.Д. Человек как предмет воспитания: Опыт педагогической антропологии / Педагогические сочинения в 6-ти т. – Т.6. – М., 1990. – 498 с.
18. Хрестоматия по истории педагогики / Под общ. ред. С.А.Каменева: В 4 т. – М.: Государственное учебно-педагогическое издательство, 1935. – Т.1. – С. 128-129, 585- 614.

УДК 371

Л.В. Бабіч, Г.М. Кондратенко, О.В. Рідкоус

ВИКОРИСТАННЯ ГУМАНІСТИЧНОЇ СПАДЩИНИ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ

У роботі розглядаються основні напрямки використання педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського в системі підготовки спеціалістів у ХДУ. Представлено досвід роботи викладачів кафедри педагогіки Херсонського РІПО педагогічних кадрів у поглибленні знань вчителів з гуманістичної системи роботи педагога-новатора та шляхів упровадження його ідей у практику роботи школи.

The ways of the usage of the pedagogical works by V. Sookhomlynskiy during the preparing of pedagogical specialists are considered in this article. The experiance of the teachers of the pedagogical and phsykhological department of Kherson State University and the pedagogical chair of Kherson RIPO is considered here.

У доповіді міністра на засіданні підсумкової колегії МОН України відмічається: “У системі вищої освіти мають органічно поєднуватися два начала: знання і моральність, бо розрив між ними породжує або моральних калік, або егоїстів... Завдання освіти – сприяти гармонійному розвитку особистості, давати їй не тільки спеціальні вміння, а вчити спілкуватися зі світом, розуміти інших... Гуманітарна підготовка завжди була невід’ємною складовою освіченості” [7: 25-26].

Використання педагогічної спадщини В.Сухомлинського в процесі підготовки спеціалістів різного профілю в університеті і підвищенні кваліфікації вчителів сприяє поглибленню духовності особистості, вдосконаленню системи освіти.

Проблеми розвитку творчої особистості, підготовки всебічно розвинутих висококваліфікованих спеціалістів на основі гуманістичної спадщини В. Сухомлинського досліджували багато вчених, зокрема М. Антонєць, І. Бех, М. Богуславський, В. Буряк, Л. Бондар, В. Деркач, І. Зязюн, Н. Калініченко, М. Мухін, О. Савченко, О. Сухомлинська, І. Ткаченко, В. Хайруліна та інші. Але педагогічна спадщина педагога-гуманіста невичерпна. Тому тема нашого дослідження і досвіду роботи актуальна.

Мета дослідження – проаналізувати досвід роботи викладачів кафедри педагогіки та психології ХДУ і кафедри педагогіки РІПО з використання ідей В. Сухомлинського в системі підготовки і підвищення кваліфікації спеціалістів різного профілю.

Завдання дослідження: 1) виділити положення гуманістичної системи В. Сухомлинського як основи підготовки спеціалістів вищої кваліфікації; 2) проаналізувати шляхи впровадження ідей педагога-новатора в навчально-виховний процес університету і РІПО; 3) намітити перспективи впровадження педагогічної спадщини В. Сухомлинського в систему підготовки спеціалістів різних спеціальностей.

В.О. Сухомлинський надавав велике значення вихованню і становленню справжньої Людини, Громадянина, Спеціаліста, Вчителя-гуманіста. Він називав учительську професію людинознавством, а об'єкт праці найдорожче у світі – людина, найтонші сфери духовного життя особистості, що формується: “Радість творчої праці, повнота життя завдяки творчості – до цього прагне кожна культурна, освічена людина. Питання про те, як розкрити свої здібності в благородній справі виховання молодого покоління, як знайти себе в цій, одній із найцікавіших, найблагородніших, найгуманніших спеціальностей – хвилююче питання” [8: 419].

Уже в перших своїх публікаціях у районній газеті “Ударна праця”, обласній “Кіровоградська правда” Сухомлинський звертався до питань роботи школи, вчителів, учнів. Так, у 1945 році були опубліковані три його статті з цієї тематики, в 1946 році – 8 статей. З 1949 року став друкуватися в центральних виданнях “Радянська освіта”, “Учительская газета”, з 1952 року – в “Народном образовании”, “Советской педагогике”, в німецькому виданні “Die neue Schule” та інших. За 1945-1952 роки ним було опубліковано 97 статей [9: 11-17]. Уже в перші повоєнні роки своєї педагогічної діяльності Василь Олександрович уважно вивчав та узагальнював передовий педагогічний досвід роботи школи, вибудовував теоретичні основи творчої професійної діяльності на гуманістичних принципах доброти, поваги особистості, перевіряючи теорію творчою практикою в школі.

Гуманістична основа спадщини педагога ґрунтується на положеннях про безумовну неповторність і цінність людини, її свободу і гідність, на створенні умов для всебічного розвитку особистості й щастя кожної людини. Його педагогічне кредо – безмежна любов до дітей (“Чим важча дитина, тим більше я її люблю”), педагогічний оптимізм (“Кожна дитина хоче бути хорошою, талановитою і повинна бути щасливою”), прогнозування виховання справжньої людини, громадянина, спеціаліста, сім'янина. Одним із складових гуманістичної системи Сухомлинського є вимоги до діяльності педагога [5: 212, 215]. Основи цих вимог можна реалізувати в вихованні і професійній підготовці любої людини, творчого спеціаліста і гуманної особистості, бо важливу роль повинні відігравати ідейно-політичні, моральні, ділові якості, толерантність, наполегливість, вимогливість, постійне самовдосконалення. Звертаючись до учнів, педагог писав: “...праця – нелегка справа... Знай, що майстерність безмежна... Є сотні спеціальностей, всіма ними ніколи не оволодієш. Оволодівай чим-небудь одним, але оволодівай так, щоб бути господарем у своїй справі... Радість праці, трудова творчість, пошуки самого себе, трудове самовиховання – усе це можливе лише в тому разі, коли в праці розкривається індивідуальність” [8: 612-614].

Гуманістичні ідеї В. Сухомлинського широко використовуються в навчально-виховному процесі ХДУ. В центрі уваги студент як людина, особистість, майбутній спеціаліст, громадянин. В університеті 10 факультетів та інститутів, де готуються спеціалісти різних професій: майбутні вчителі, психологи, соціологи, економісти, спеціалісти з екології, культури і мистецтва, юристи та інші. Отже, крім завдань загального розвитку і становлення особистості спеціаліста вищої кваліфікації, треба враховувати особливості майбутньої діяльності студентів. Так, на ІТФ на заняттях з психолого-педагогічних дисциплін із невичерпної спадщини В. Сухомлинського особлива увага звертається на проблеми становлення особистості вчителя-майстра (з роботами “Серце віддаю дітям”, “Народження громадянина”, “Сто порад учителів” та ін. студенти знайомляться на 2 курсі). Детально вивчають студенти систему трудового навчання і виховання в Павлівській школі, конспектують роботи автора, використовують їх у курсових роботах (наприклад, в темах “Трудові традиції у Павлівській та сучасних школах”, “Батьківська педагогіка В. Сухомлинського” та інші). На заняттях зі студентами 3-5 курсів готуються доповіді (наприклад, “Порівняння педагогічних систем роботи В. Сухомлинського і О. Захаренка” (3 курс), “Розвиток творчості учнів Павлівської школи і в досвіді роботи І.П. Волкова” (5 курс) У випускних роботах студентів 5 курсу обов'язково є розділи з аналізом досвіду Сухомлинського [4]. Так, у 2008 році в магістерській роботі В. Кохан “Педагогічна творчість вчителя: теорія, історія, навчально-виховна практика” параграф присвячений аналізу більше

20 робіт педагога. В магістерській роботі О. Свіщевої “Проблеми сімейного виховання в історії педагогіки” використано більше 30 робіт педагога, складено за якими “Поради батькам”, “Морально-етичні заповіді сім’ї”, проведено відповідні бесіди з учнями в школі. Студенти ІТФ приймають активну участь у наукових конференціях до ювілеїв В. Сухомлинського, займають призові місця в університетській олімпіаді з педагогіки.

У навчально-виховній роботі зі студентами факультету фізики, математики та інформатики достатня увага приділяється ознайомленню з творчою спадщиною В. Сухомлинського. Для студентів-фізиків пропонується використання праць педагога про розвиток розумових і творчих здібностей учнів, про методику зв’язку навчання з життям (“300 уроків природи”). Студенти знайомляться з методичними рекомендаціями “Використання праць В.О. Сухомлинського в процесі викладання фізики” [2], з роботою Настасьєва Г.К., Пашенко Д.І. “Невичерпне джерело: В.О. Сухомлинський про дитячу технічну творчість” [6] та іншими. Так, у випускній роботі “Використання цікавого матеріалу на уроках фізики” (керівник – доцент Г. Кондратенко) один із параграфів присвячений використанню ідей Сухомлинського при викладанні фізики в школі.

Студенти-математики знайомляться з ідеями педагога з методики диференціації навчання, зв’язку математичних завдань зі спостереженнями в природі, з наукою і технікою, розвитком творчості дітей. Так, у магістерській роботі “Спадщина В.О. Сухомлинського як основа гуманізації індивідуального підходу до учнів на уроках математики” (керівник – доц. Кондратенко Г.) в параграфі “Основні положення гуманістичних основ індивідуалізації навчально-виховного процесу в роботах В. Сухомлинського” проаналізовано 24 роботи педагога, інших дослідників з теми (зокрема, задачки автора для тугодумів, неухажних та ін.) [3].

Доцент Л.В. Бабіч, яка викладає в інституті психології, історії та соціології, багато уваги приділяє ознайомленню майбутніх соціальних працівників з новаторськими ідеями Сухомлинського, зокрема з проблемами: людинознавство – людяність – педагогічний оптимізм – толерантність – культура спілкування – “важкі” люди і робота з ними – робота з батьками – проблеми взаємин поколінь – моральні ідеали і заповіді та інші. Випускні роботи присвячені питанням “важких” дітей і сімей, конфліктам у сімейних взаєминах, взаємодії інститутів виховання дітей тощо. Л.В. Бабіч привчає студентів до аналізу педагогічної системи роботи Сухомлинського, широко використовує матеріали з курсу “Основи педагогічної майстерності” [1], з періодичних видань підготувала відповідні методичні рекомендації.

Отже, в роботі зі студентами ХДУ використовуються різні методи і форми залучення їх до вивчення і застосування на практиці педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського: роботи педагога аналізуються на лекціях, семінарах, при підготовці курсових і випускних робіт; студенти знайомляться з бібліографічними виданнями [9; 10; 11], приймають участь у науково-практичних конференціях; неодноразово викладачі зі студентами фізмату, ІТФ були в Павиській школі; викладачі виступають перед студентами, вчителями, громадкістю області зі спогадами про зустрічі з В. Сухомлинським, вчителями Павлиша; студенти використовують роботи педагога під час педпрактики; вивчається досвід шкіл Херсонщини, які працюють за ідеями Сухомлинського; студенти приймають активну участь у Міжнародному конкурсі студентських робіт “Ідеї В.О. Сухомлинського в ХХІ столітті”. Так, студенти О. Бабіч, О. Сараєва, Л. Бутенко в 2000 – 2002 рр. займали перші місця, а дві останні випускниці стали кандидатами педагогічних наук. Тема дисертації О. Сараєвої “Педагогічна система В. Сухомлинського у вітчизняних дослідженнях (історіографічний аспект)”.

Відповідна робота проводиться на базі шкіл Херсонщини. Так, за три місяці 2003 року кафедрою педагогіки та психології були проведені заходи: “Круглий стіл” “Погляди В. Сухомлинського на педагогічний процес” (доповідь Г. Кондратенко “В. Сухомлинський – людина, вчитель, вчений”); Засідання школи класних керівників “Сім’я в історико-педагогічному аспекті” (доповідь Г. Кондратенко “В. Сухомлинський про виховання дітей у

сім'ї та проблеми сьогодення”); Обласний зліт юних краєзнавців Херсонщини “Моя земля – земля моїх батьків” (доповідь Г. Кондратенко “Цікаві матеріали про життя і творчість нашого земляка педагога-новатора В. Сухомлинського”). На всіх цих заходах були присутні і виступали з доповідями студенти університету.

Велика робота з впровадження ідей В. Сухомлинського в життя школи проводиться в Херсонському РПО. Так, викладач кафедри педагогіки О. Рідкоус знайомить учителів початкових класів з роботою “Школи радості” в Павлиші, з ідеальною моделлю вчителя, методикою “300 уроків природи”, індивідуальною роботою з учнями, методикою досягнення успіху в навчально-виховній роботі та інше. Спадщина педагога аналізується в рефератах, курсових роботах, доповідях курсантів, у роботі творчих груп учителів, у статтях в “Таврійському віснику”, “Педагогічному альманасі”, в збірнику наукових праць “Педагогічні науки”. Питання про педагогічну спадщину Сухомлинського включаються в конкурсні завдання “Вчитель року”. Проводяться ювілейні педагогічні читання, випуски збірок матеріалів, методичних рекомендацій. Відбуваються консультації педагогічних колективів шкіл області щодо проведення ювілейних педагогічних читань.

Висновки:

1. Використання педагогічної спадщини В. Сухомлинського актуально в становленні спеціаліста вищої категорії, у системі вдосконалення педагогічної майстерності вчителів.
2. Ознайомлення студентів із системою роботи і науковою спадщиною педагога-новатора сприяє вихованню справжньої Людини, Громадянина, Сім'янина.
3. При використанні ідей Сухомлинського необхідно враховувати особливості спеціалізації студентів і вчителів.
4. Необхідно впроваджувати різні методи і форми для творчого пошуку слухачів щодо творчої спадщини педагога-гуманіста. Зокрема, проведення спецкурсів, міжфакультетських конференцій студентів і викладачів, конкурси робіт в університеті, спільні заходи університету з педагогічною громадкістю Херсонщини, з РПО.
5. Труднощі у впровадженні педагогічної спадщини В. Сухомлинського: скорочення годин на вивчення психолого-педагогічних дисциплін; немає кафедри педагогічної майстерності, яка була організована в 1984 р., не читається курс “Педагогічна майстерність вчителя” навіть для майбутніх учителів; недостатньо видань робіт В. Сухомлинського в бібліотеці, відповідних методичних матеріалів; недостатній обмін досвідом наукових пошуків викладачів вузу і шкіл області тощо.
6. Перспективи подальших досліджень: розширення тематики курсових і випускних робіт студентів і курсантів на основі ідей В. Сухомлинського; залучення студентів до участі в університетській конференції до 90-річчя В. Сухомлинського; впровадження тематики міжфакультетських досліджень за ідеями педагога (наприклад, тема “Розвиток творчих здібностей учнів на заняттях фізико-математичних дисциплін і трудового навчання”).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабіч Л.В., Кондратенко Г.М. Основи педагогічної майстерності: Навчальний посібник. – Херсон: ХДПУ, 2002. – 48 с.
2. Ковальов І.З., Попов І.В. Використання праць В.О. Сухомлинського в процесі викладання фізики в середній школі. – Кіровоград: КІУВ, 1978. – 46 с.
3. Кондратенко Г.М., Семічева К.Л. Спадщина В.О. Сухомлинського як основа гуманізації індивідуального підходу до учнів на уроках математики // Печатное слово: Видавництво ХДУ, 2004. – №1/6. – С. 31-34.
4. Кондратенко Г.М., Бережкова Л.І. Вимоги до діяльності вчителя трудового навчання в педагогічній спадщині В. Сухомлинського та сьогодення // Печатное слово: Видавництво ХДУ, 2006. – №1/18. – С. 78-80.

5. Кондратенко Г.М., Рідкоус О.В. Гуманістичні основи навчально-виховного процесу в творчій спадщині В.О. Сухомлинського: Зб. наук. пр. Педагогічні науки. Випуск 40. – Херсон: ХДУ, 2005. – С. 212-217.
6. Настасьєв Г.К., Пашенко Д.І. Невичерпне джерело: В.О. Сухомлинський про дитячу технічну творчість. – К.: Знання УРСР, 1988. – 48 с.
7. Ніколаєнко С. Вища освіта і наука – найважливіші сфери відповідальності громадянського суспільства та основа інноваційного розвитку // Вища школа. – 2005. – №1. – С. 13-30.
8. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5 т. – К.: Радянська школа, 1976 – 1977.
9. Сухомлинський В.О.: Бібліографія творів. – К.: Радянська школа, 1978. – 110 с.
10. Сухомлинский В.А. Библиография: / Сост. А.И. Сухомлинская, О.В. Сухомлинская. – К.: Радянська школа, 1987. – 255 с.
11. Сухомлинський В.О.: Бібліографія: 1987-2000 рр. / Уклад. Г.І. Сухомлинська, О.В. Сухомлинська; За ред. Н.О. Гажалан, Л.І. Ніколюк. – К.: КНЕУ, 2001. – 128 с.

УДК 37.018.2

Г.В. Бєлан

ПРОБЛЕМА ВЧИТЕЛЯ ЯК КУЛЬТУРНО-ЕТНОЛОГІЧНОЇ ОСОБИСТОСТІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ

У статті висвітлено і систематизовано погляди видатних діячів освіти і культури другої половини ХІХ століття на основні проблеми вчительської професії означеного періоду, зокрема на соціальний статус педагогічного працівника, його матеріальне забезпечення, вимоги до професійних та моральних якостей тощо.

Some aspects of the pedagogical profession's functioning, its main problems in Ukraine of the second half of the XIX century are defined in the article.

Науково-об'єктивне вивчення вітчизняного науково-педагогічного досвіду, глибоке розуміння загальних ідей видатних учених минулого з метою їх творчого застосування є не лише характерною ознакою сьогоdnішнього розвитку педагогічної науки, що забезпечує дотримання принципів єдності, системності та наступності, а й обов'язковою умовою удосконалення і підвищення рівня якості системи освіти України.

Звернення уваги сучасних дослідників Л.Березівської, С.Дмитренко, Н.Побірченко та інших до періоду другої половини ХІХ століття, як одного з найвагоміших в історії розвитку української педагогічної думки, зумовлене, на нашу думку, обсягом того значного внеску, який був зроблений видатними діячами цього періоду у розвиток вітчизняного культурно-освітнього руху, незважаючи на умови тотального приниження національної гідності, самосвідомості та етнопочуттів українського народу.

Вивчення наукових праць вищезазначених авторів свідчить, що у досліджуваній період у загальному контексті вимог реформування системи освіти в Україні гостро актуальною була проблема визначення структурних засад професіограми вчителя та його соціального статусу.

Тому метою нашого дослідження є висвітлення та систематизування поглядів видатних культурно-освітніх діячів періоду другої половини ХІХ ст. на основні проблеми вчительського корпусу, зокрема питання професійної підготовки педагогічних працівників, їх соціальне і матеріальне становище, професійні та моральні якості тощо.

Розробкою цього питання займалися провідні вітчизняні педагоги другої половини ХІХ ст. О.Духнович, К.Ушинський, П.Юркевич, І.Франко, М.Пирогов, О.Кониський, Б.Грінченко, Леся Українка та інші. Вони усвідомлювали виключно важливу роль учителя у формуванні духовного світу підростаючого покоління, підкреслюючи, що саме від особистості педагога у значній мірі залежать результати його освітньо-виховної діяльності.